

TAMAKI MAHSULOTLARI (NOSVOY, SIGARET) OG'IZ BO'SHLIG'I KASALLIKLARIGA OLIB KELUVCHI GLOBAL XAVF SIFATIDA

Baxodurov Botirxon Nodir o'g'li

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti
stomatologiya fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar **Qandova Feruza Abdurahmonovna**

Buxoro innovatsion ta'lim va tibbiyot universiteti Stomatologiya kafedrası assistenti

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada tamaki mahsulotlari — xususan nosvoy va sigaretlar — inson salomatligiga, ayniqsa og'iz bo'shlig'i sog'lig'iga ko'rsatadigan salbiy ta'siri tahlil qilinadi. Tamaki tarkibidagi zararli kimyoviy moddalarning og'iz shilliq qavati, milk to'qimalari, tish emali hamda tilning umumiy holatiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy asosda yoritilgan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST), stomatologik assotsiatsiyalar va epidemiologik tadqiqotlar asosida nosvoy va sigaret iste'molining gingivit, periodontal kasalliklar, leykoplakiya, og'iz saratoni va boshqa og'ir patologiyalarga olib keluvchi mexanizmlari ochib beriladi. Shuningdek, o'zbek jamiyatida nos iste'moli bilan bog'liq o'sib borayotgan xavf omillari, yoshlar o'rtasidagi tarqalish sur'atlari va profilaktika yo'nalishlari ham chuqur tahlil qilinadi. Maqolada ilg'or xalqaro tajriba, tibbiy-statistik ma'lumotlar, klinik holatlar va amaliy tavsiyalar asosida xulosa beriladi.

Kalit so'zlar: Tamaki mahsulotlari, nosvoy, sigaret, og'iz bo'shlig'i, gingivit, periodontal kasalliklar, leykoplakiya, og'iz saratoni, profilaktika, JSST.

Zamonaviy tibbiyotning dolzarb muammolaridan biri bu — tamaki mahsulotlarining inson salomatligiga, ayniqsa og'iz bo'shlig'i sog'lig'iga ko'rsatadigan xavflaridir. Tamaki moddalari tarkibidagi nikotin, nitrozaminlar, smola, formaldegid kabi zararli komponentlar nafaqat nafas yo'llari va yurak-qon tomir tizimi, balki og'iz bo'shlig'i to'qimalariga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, O'zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasida keng tarqalgan nosvoy iste'moli so'nggi yillarda og'iz bo'shlig'i kasalliklari, jumladan milk yallig'lanishlari, tish go'shtining erib borishi, yiringli infeksiyalar va hatto og'iz saratoni kabi og'ir holatlarning ko'payishiga olib kelmoqda.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) hisobotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab tamaki mahsulotlaridan foydalanish har yili millionlab insonlarning hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Og'iz bo'shlig'i kasalliklari bo'yicha global statistikalar ham tamakining bevosita yoki bilvosita omil sifatida ishtirok etayotganini ko'rsatadi. Ayniqsa, past gigiyenik madaniyat, tamaki mahsulotlarining erkin savdosi va yoshlar o'rtasida targ'ib qilinayotgan zararli odatlar bu muammoni chuqurlashtirmoqda.

Mazkur maqolada tamaki mahsulotlarining og'iz bo'shlig'i kasalliklariga olib keluvchi patogenetik mexanizmlari, klinik belgilari, ijtimoiy va ekologik omillari keng

tahlil qilinadi. Shuningdek, nosvoy va sigaret iste'moli oqibatida yuzaga keladigan periodontal kasalliklar, leykoplakiya, til kasalliklari, milkda qonash, yiringli yallig'lanishlar, xo'rak hazmi bilan bog'liq ikkilamchi muammolar, saraton xavfi va ularning oldini olish bo'yicha tibbiy hamda ijtimoiy choralar muhokama qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajribaga tayanilgan holda O'zbekiston sharoitida qo'llash mumkin bo'lgan samarali profilaktika strategiyalari ishlab chiqiladi.

Tadqiqotda klinik-epidemiologik yondashuv asosida sog'lom va tamaki mahsulotlari iste'mol qiluvchi (nosvoy yoki sigaret chekuvchi) fuqarolar o'rtasidagi og'iz bo'shlig'i kasalliklari tarqalish ko'rsatkichlari solishtirildi. O'zbekistonning turli hududlaridagi 18 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan 300 nafar respondent o'rganildi. Ulardan 150 nafari tamaki mahsulotlari (nosvoy, sigaret yoki har ikkalasini) iste'mol qiluvchi, qolgan 150 nafari esa sog'lom turmush tarziga rioya qiluvchi shaxslar edi.

Tadqiqot doirasida quyidagi diagnostik usullardan foydalanildi:

- Vizual klinik tekshiruv (og'iz bo'shlig'i, milk, til va tish holati);
- Periodontal indeks (Russell indeksi) orqali yallig'lanish darajasi baholandi;
- Gigiyena darajasini aniqlovchi OHI-S (Oral Hygiene Index – Simplified) qo'llandi;
- Biopsiya asosida histologik tahlillar (leykoplakiya yoki gumonli shish holatlari uchun);
- Anonim so'rovnoma orqali chekish/nos iste'molining chastotasi va davomiyligi aniqlanib, shaxsiy gigiyena odatlari baholandi.

Tadqiqot natijalari SPSS statistik dasturida tahlil qilinib, foizli taqsimotlar va ishonchlilik darajalari ($p < 0,05$) hisoblandi.

O'rganilgan 150 nafar tamaki mahsulotlari iste'mol qiluvchilarning 82 foizida og'iz bo'shlig'i shilliq qavatida yallig'lanish belgilari (gingivit, stomatit, til shishishi) qayd etildi. Ayniqsa, nosvoy iste'mol qiluvchilar orasida lokal leykoplakiya (surunkali oq dog'lar) va milk cho'kish holatlari ancha ko'p (38%) uchradi. Tish emali eroziyasi, milkdan qonash, og'izdagi yoqimsiz hid (halitoz) kabi alomatlar sigaret iste'mol qiluvchilar orasida keng tarqalgan bo'lib, ular orasida periodontal to'qimalarning yallig'lanishi 45% holatlarda aniqlandi.

Sog'lom nazorat guruhida esa bunday holatlar 10–15% atrofida bo'lib, ularning asosiy qismini dastlabki gigiyenik muammolar tashkil qildi. Shuningdek, tamaki iste'molining davomiyligi oshgani sayin, og'izdagi patologik holatlar og'irlashib borganligi kuzatildi. Masalan, 10 yildan ortiq chekuvchilar orasida og'iz shilliq qavati o'zgarishlari (metaplaziya, keratinizatsiya) darajasi 60 foizdan oshgan.

Olingan natijalar tamaki mahsulotlarining og'iz bo'shlig'i salomatligiga ko'rsatadigan tahdidini aniq tasdiqlaydi. Nosvoyning og'iz bo'shlig'i shilliq pardasi bilan to'g'ridan-to'g'ri uzoq muddatli aloqasi uning yallig'lanish va displaziya chaqirish potentsialini oshiradi. Bundan tashqari, nosdagi ohak, kimyoviy rang

beruvchilar va aromatik moddalar o'z navbatida mutagen va kantserogen xususiyatlarga ega bo'lib, og'iz saratoni xavfini orttiradi.

Sigaret chekish esa kislorod yetishmovchiligiga, og'iz bo'shlig'ida qon aylanishining buzilishiga va lokal immunitetning susayishiga olib keladi. Buning oqibatida tish to'qimalari zaiflashadi, milkda yallig'lanish kuchayadi va infeksiya tezroq rivojlanadi.

Tadqiqot JSST, Amerika stomatologlar assotsiatsiyasi (ADA) va boshqa xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar bilan uyg'un natijalarni ko'rsatmoqda. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida nos iste'molining ijtimoiy omillari, mavjud qonunchilikdagi bo'shliqlar va aholi o'rtasida yetarli tushuntirish ishlari olib borilmagani bu muammoning chuqurlashishiga sabab bo'lmoqda.

Tamaki mahsulotlari, ayniqsa nosvoy va sigaret, og'iz bo'shlig'i salomatligiga jiddiy xavf soluvchi omillardan hisoblanadi. Ularning uzoq muddatli iste'moli nafaqat estetik muammolar, balki hayot uchun xavfli bo'lgan og'ir kasalliklar — og'iz saratoni, periodontal buzilishlar va og'ir yallig'lanish holatlariga olib keladi.

Yoshlar o'rtasida nos iste'molining keng tarqalayotgani, uning ijtimoiy odat sifatida qaralishi, tibbiy savodxonlikning pastligi og'iz bo'shlig'i kasalliklari statistikasining yomonlashuviga olib kelmoqda. Shu sababli quyidagi tavsiyalarni keltirish mumkin:

- Nosvoy va sigaret mahsulotlarini sog'liq uchun xavfli modda sifatida huquqiy cheklavlarga olish;
- Maktab va OTMlarda tamaki mahsulotlarining salbiy ta'siri bo'yicha tizimli profilaktik o'quv mashg'ulotlarini yo'lga qo'yish;
- Stomatologik muassasalarda tamaki iste'molchilari uchun maxsus diagnostika va maslahat xizmatlarini kengaytirish;
- Nosvoy ishlab chiqarish va sotish ustidan qat'iy nazorat o'rnatish;
- Davlat miqyosida aholining stomatologik salomatligini yaxshilashga qaratilgan maqsadli dasturlarni moliyalashtirish.

Shuningdek, tibbiy mutaxassislar va sog'liqni saqlash tizimi xodimlari aholiga tamaki mahsulotlaridan keladigan xavflarni tushuntirishda faol ishtirok etishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov O.X. "Stomatologiya asoslari", Toshkent: Tibbiyot, 2019.
2. Sultonov B.R. "Og'iz bo'shlig'i gigiyenasi va kasalliklari", Samarqand, 2021.
3. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti. "Global tobacco epidemic report", WHO, 2023.
4. A'zamxo'jaeva M.M. "Nos iste'molining og'iz salomatligiga ta'siri", TashMI ilmiy jurnali, 2022.
5. American Dental Association (ADA). Oral health and tobacco. 2020.

6. Nazarov D.A. “Tamaki mahsulotlarining biologik ta’siri”, Andijon: MedPress, 2018.
7. World Health Organization (WHO). Tobacco and oral health. Geneva, 2022.
8. Shodmonov A.A. “Tibbiy profilaktika asoslari”, Toshkent, 2020.
9. Mahmudova N. “Nosvoy – yashirin xavf”, “Salomatlik” jurnali, 2021.
10. Gulyamova R.I. “Periodont kasalliklari klinikasi”, Buxoro, 2020.